

*Vladimir Miletić*¹

UDK 331.5.024.5

336.748.12

SOCIJALNA (NE)SIGURNOST U VREMENU INFLACIJE

Sažetak

Socijalni položaj velikog broja građana Hrvatske vrlo je nesiguran. Financijska imovina stanovništva koncem 2007. g. procijenjena je na 122 milijarde kuna, ali je do polovice 2008. g. smanjena na 106 milijardi. Od toga je oko polovice visokorizična i kratkoročna imovina, neprikladna za socijalnu zaštitu. Za poboljšanje socijalne sigurnosti stanovništva trebalo bi poduzeti niz mjera, od usporavanja inflacije i ubrzanja ekonomskog rasta do praktičnih mjera priznavanja uplata u dobrovoljne mirovinske fondove u troškove poslovanja.

Ključne riječi: socijalna sigurnost, financijska imovina, inflacija.

JEL klasifikacija: E31, J17

Model socijalne sigurnosti u Europskoj uniji

Približavanje Hrvatske Europskoj uniji traži da se preispita sadašnji model socijalne sigurnosti i socijalne zaštite i usporedi s onim u EU-u. Socijalna zaštita predstavlja jedan od temelja europskog modela društva. Svim zemljama Unije zajednički je visok stupanj suglasnosti

¹ Mr.sc. Vladimir Miletić, Zagreb

da je odgovornost vlada briga o tome da nitko ne ostane zapostavljen, bio on siromašan, bolestan ili invalid. Socijalna zaštita najširi je pojam koji obuhvaća sve kolektivne sustave transfera, izgrađene da zaštite ljude od socijalnih rizika. Usprkos značajnim razlikama između nacionalnih sustava, sve države članice osiguravaju isplate posebnih prihoda za pokrivanje klasičnih rizika: starosti i umirovljenja, smrti hranitelja obitelji, invalidnosti, bolesti, materinstva, nezbrinute djece i nezaposlenosti. U nekim zemljama postoji zaštita i pomoć za troškove brige o bolesnim i slabim starijim osobama, invalidnim ili bolesnim rođacima te samohranim roditeljima. Socijalna zaštita koja počiva i na načelu solidarnosti bitna je za održivi razvitak Europske unije.

Promjene društvenih i ekonomskih okolnosti nameću potrebu značajnih reformi sustava socijalne zaštite širom EU-a, kako bi se kontrolirali troškovi te uvele fleksibilnije odredbe s time da se trajno zadrži načelo solidarnosti. Dolazi do promjena u tradicionalnim slijedovima životnog ciklusa: obrazovanje, rad, umirovljenje. Produljuje se razdoblje obrazovanja i vježbanja na cijeli radni vijek. Uvjeti rada i zaposlenja postaju fleksibilniji, a poslodavci zahtijevaju veću mobilnost zaposlenih, koji i sami postaju skloniji takvim promijenjenim uvjetima. Globalizacija svjetskog gospodarstva zahtijeva trajno usporavanje rasta troškova rada. U buduću će se sve teže podmirivati financijske potrebe socijalne zaštite povećavanjem doprinosa i tereta na plaće. Zaposleni koji iz svojih plaća podmiruju doprinose za socijalnu zaštitu uviđaju da se mora uspostaviti kompromis između raspoloživog dohotka danas i prava na određena primanja sutra.

Tri stupa brige za starost

Sustav brige za starost, u kojemu je mirovinsko osiguranje najvažniji dio, čine tri stupa, pri čemu postoje neke razlike između razvijenih zemalja i Hrvatske. Državne mirovine na načelu međugeneracijske solidarnosti čine prvi stup, koji u zemljama Europske unije financira isplate blizu 90% svih primanja iz sustava brige za starost. Drugi je stup individualna kapitalizirana mirovinska štednja, temeljena na radnom odnosu, koja je u nekim zemljama dobrovoljna, a u nekima obvezna. U Hrvatskoj je drugi stup uređen kao kapitalizirana mirovinska štednja, ali on je zapravo dopuna prvog stupa. Treći su

stup u svijetu štedni oblici životnog osiguranja, odnosno u našoj praksi to su dobrovoljna mirovinska osiguranja, ali i životna osiguranja.

Državne mirovine - prvi stup sustava

Promjene u hrvatskom mirovinskom sustavu, prema Zakonu o mirovinskom osiguranju (ZMO) od 01.01.1999. godine, sukladne su reformama u europskim zemljama. Povećana je dob u kojoj se stječu starosna i prijevremena mirovina i za muškarce i za žene. Sve su godine mirovinskog staža uvedene u obračun, umjesto najpovoljnijih deset. Umanjivanja za raniji odlazak u mirovinu veća su nego ranije i primjenjuju se trajno. Mirovine se usklađuju s kombiniranim indeksom promjena potrošačkih cijena i plaća umjesto s indeksom plaća. Sudjelovanjem državnog proračuna u financiranju javnih mirovina prebacuju se deficiti mirovinskih fondova na poreze ili druge izvore. Sve te reforme nastoje smanjiti pritisak demografskih i ekonomskih promjena na sustav državnih mirovina i uglavnom povećavaju obveze zaposlenih i umanjuju prava umirovljenika. To je socijalno održivo u najbogatijim zemljama u kojima umirovljenici imaju pristojne mirovine koje im omogućuju dobar životni standard, brigu o zdravlju, putovanja na odmor u inozemstvo. U tim zemljama nastoje omogućiti umirovljenicima fleksibilne oblike postupnog umirovljenja, rada uz djelomično radno vrijeme i zbrajanja mirovine i dohotka od rada. Hrvatski ZMO dramatično je smanjio prava umirovljenika i dodatno im onemogućuje zapošljavanje u radnom odnosu ili obavljanje djelatnosti koja je s tim izjednačena. U sklopu mirovinske reforme smanjena je stopa izdvajanja za državne mirovine pa je velika negativna posljedica reforme u Hrvatskoj to da su teret tranzicijskih troškova smanjenja doprinosa za prvi stup podnijeli umirovljenici.

U Hrvatskoj je zbog rata i privatizacije došlo do velikog smanjenja broja zaposlenih (osiguranika), a povećan je broj umirovljenika pa je omjer broja osiguranika prema broju korisnika mirovina opao s 2,74 u 1990. na 1,44 u 2008. godini, što je izuzetno nepovoljno. Prosječni mirovinski staž novih umirovljenika koji su ostvarili starosnu mirovinu u 2007. g. je 35 godina i 8 mjeseci za muškarce (36 godina i 11 mjeseci za prijevremenu starosnu mirovinu!), a 31 godinu i 6 mjeseci za žene. Budući je prosječni mirovinski staž svih umirovljenika muškaraca kraći i za redovnu starosnu mirovinu (34

god. i 5 mjeseci) i za prijevremenu starosnu (36 god. i 6 mjeseci) od onog novih, ostvaruje se jedna od intencija mirovinske reforme, a to je da se radi dulje i ide u mirovinu kasnije. Ali novi umirovljenici za svoj dulji rad dobivaju sve manje mirovine. Dok je preko 653 tisuće starih umirovljenika u 2007. g. primalo 2.170 kuna prosječne mirovine, dotle je 396 tisuća novih primalo tek 1.608 kuna. Najnoviji umirovljenici koji su u mirovinu otišli u 2007. g. primali su prosječno samo 1.476 kuna. Stanje u mirovinskim fondovima otežavaju i povlaštene mirovine po posebnim propisima koje bi trebalo preispitati i zadržati opravdane pogodnosti, a ukinuti neopravdane privilegije (npr. saborske mirovine). Uvođenjem dodatka na mirovinu u 2007. godini uglavnom su otklonjene razlike unutar novih umirovljenika, ali su i nadalje ostale velike razlike između skupina starih i novih umirovljenika tako da novi umirovljenici i dalje primaju mirovine manje za 25 do 30% od mirovina starih umirovljenika.

Izdaci HZMO za isplatu mirovina u srpnju 2008. procjenjuju se na 2,64 milijarde kuna, što je oko 32 milijarde za 12 mjeseci, ali to će vjerojatno biti i više. Time će izdaci dostići oko 12% BDP-a, što je približno udjelu u više europskih zemalja. Potrebne su promjene državnih mirovina kojima se mora približiti položaj novih i starih umirovljenika, koji se ipak ne može izjednačiti. Novi će raditi dulje, budući da se i životni vijek produljio. Uklanjanje razlike od cca 500 kuna mjesečno – koliko se može procijeniti ta razlika između starih i novih mirovina - za oko 400 tisuća novih umirovljenika značilo bi godišnji trošak za proračun od 2,4 milijardi kuna, ili oko 7% predviđenih godišnjih izdataka.

Drugi stup mirovinskog sustava

U svijetu pretežu dobrovoljni sustavi drugog stupa utemeljeni na zaposleničkom odnosu ili bavljenju određenim zanimanjem (»zaposleničko starosno osiguranje«, odnosno »starosno osiguranje zanimanja«). Njima upravljaju privatne institucije, a država ne jamči njihove isplate. Doprinosi se utvrđuju u ovisnosti o zaradama i uplaćuju ih i poslodavac i posloprimac. Financiranje tih sustava pretežno se odvija u okviru mirovinskih fondova, sa značajkama investicijskih fondova, tako da se tekući prihodi od doprinosa ulažu da bi se isplaćivale buduće obveze. Obvezni sustavi su rjeđi, a hrvatski je sličan njima.

U Hrvatskoj je uveden obvezatan drugi stup mirovinskog sustava u obliku tzv. individualne kapitalizirane štednje. Ovakav obvezatni sustav znači da se radi o dopuni prvog stupa državnih mirovina, ali s velikom razlikom, jer se doprinosi koje uplaćuju poslodavci i samostalni poduzetnici evidentiraju, akumuliraju i kapitaliziraju ulaganjima na pojedinačnom računu svakog osiguranika. Te račune vode obvezni mirovinski fondovi kojima upravljaju društva za upravljanje. Financijska imovina na tim računima temelj je za isplatu mirovina. Propisana su rigorozna pravila poslovanja i posebno ulaganja novca osiguranika, članova fondova pa je stoga struktura ulaganja sva četiri fonda vrlo slična. Poslovanje društava i fondova nadzire Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga (HANFA).

Prilikom uvođenja mirovinske reforme izrađeni su probni obračuni očekivanih mirovina iz drugog stupa. Ti obračuni rađeni su uz pretpostavke da realne plaće rastu 2% godišnje, da je realna kamatna stopa 3% i da stopa doprinosa iznosi 5%. Za neke životne dobi i bruto plaće primjeri su sljedeći:

Godine života	Bruto plaća 4.000 kn	Bruto plaća 5.000 kn	Bruto plaća 6.000 kn
20	I+ 1.898	I+ 2.373	I+ 2.847
30	I+ 1.131	I+ 1.413	I+ 1.696
40	I+ 610	I+ 763	I+ 915
50	I+ 265	I+ 331	I+ 397

Mirovina iz prvog stupa označena je s »I« i na nju se dodaje obračunata mirovina iz drugog stupa: za osiguranika koji je počeo s uplatama u dvadesetoj godini života, uz sadašnju bruto plaću od 4.000 kuna, očekivana mirovina iz drugog stupa mogla bi biti 1.898 kuna; uz plaću od 5.000 kuna mirovina bi mogla biti 2.373 kune i tako dalje. Visina plaće i doprinosa znatno utječe na buduću mirovinu, ali još je veći utjecaj vremena trajanja plaćanja doprinosa, tako da će najveću korist od mirovinske reforme osjetiti najmlađi osiguranici.

U početku mirovinske reforme djelovalo je sedam obveznih mirovinskih fondova, od kojih su nakon pripajanja ostala četiri. Podaci o broju članova pojedinog fonda pokazuju da su dva fonda veća, a dva manja, pri čemu su veći fondovi smanjili, a manji nešto povećali svoje udjele na tržištu. Prikaz vrijednosti obračunskih

jedinica i prosječnih stopa prinosa pokazuju rezultate poslovanja koji će utjecati na imovinu budućih umirovljenika.

Vrijednosti obračunskih jedinica

Stanje na datum	AZ OMF	ERSTE PLAVI	PBZ/CO	RAIFFEISEN	MIREX
31.12.2003.	116,8	116,1	117,9	116,2	116,8
31.12.2004.	124,0	125,4	127,2	126,1	125,4
31.12.2005.	131,3	135,5	133,2	138,1	134,2
31.12.2007.	147,7	155,7	153,8	153,5	151,6
24.04.2008.	139,8	147,2	140,9	145,3	142,7
28.08.2008.	143,0	147,9	141,0	144,2	143,7

Obvezni mirovinski fondovi počeli su s radom u 2002. godini i za prvih pet godina poslovanja ostvarili su vrlo dobre rezultate. Vrijednosti obračunskih jedinica bile su na početku poslovanja 100, da bi one u nekoliko godina narasle za blizu 50%. Ta se kretanja mogu izraziti i u stopama prosječnog godišnjeg prinosa.

Prinosi na godišnjoj razini	AZ OMF	ERSTE PLAVI	PBZ/CO	RAIFFEISEN	MIREX
IV 2002.-XII 2007.	7,12	8,11	7,88	7,85	7,60
IV 2002.- III 2008.	5,89	6,78	6,18	6,62	6,28
IV 2002.- VII 2008.	6,05	6,51	5,82	6,12	6,09

Tako je imovina članova fondova, budućih umirovljenika, za to vrijeme povećana između 7 i 8% godišnje. Početak 2008. godine i kriza financijskog tržišta donijeli su sa sobom i pad prinosa obveznih mirovinskih fondova na godišnjoj razini od početka njihovog rada. Taj pad nije velik i prinosi su i sada zadovoljavajući, ali to ipak ukazuje da su obvezni mirovinski fondovi dio tržišta kapitala koje podliježe kolebanjima.

Neto imovina obveznih mirovinskih fondova rasla je iz godine u godinu, uslijed redovitih uplata mjesečnih doprinosa i na valu rasta

burzi u Hrvatskoj i inozemstvu. Od početaka u 2002. godini do konca 2007. godine dostigla je 21 milijardu kuna. Financijska je kriza početkom 2008. g. utjecala tako da je ta imovina 31. ožujka 2008. iznosila svega 20,9 milijardi kuna, što je sredinom 2008. godine uz kontinuirane uplate dostiglo tek 22 milijarde kuna. U 2008. godini u domaću imovinu uloženo je preko 95%, a u inozemnu nešto više od 4% ulaganja. Gotovo 68% imovine uloženo je u državne, municipalne (gradske i općinske) te obveznice pojedinih poduzeća. To se sve smatra vrlo sigurnim ulaganjima, a preko 5% je u depozitima i novcu. Ipak, u dionice, kao rizičnije vrijednosne papire, uloženo je gotovo 16% imovine pa je taj dio imovine presudno utjecao na smanjenje vrijednosti ukupne imovine fondova.

U 2008. godini sve je veći još jedan problem u drugom stupu, a to su poražavajuće niske mirovine onih umirovljenica koje su kod uvođenja reforme optirale za ulazak u drugi stup, a bile su bliže pedesetim godinama i s nižim primanjima. One su ostale bez dodatka na mirovinu i bez obzira na dugogodišnje uplate u prvi stup odlaskom su u prijevremenu mirovinu diskriminirane.

Uz mirovinu iz drugog stupa prosječna mirovina mogla bi idućih dvadesetak godina dosegnuti jedva polovinu prosječne plaće, a velik broj zaposlenih neće ni ostvariti pravo na dodatnu mirovinu iz drugog stupa. Razvojem financijskog tržišta stvoreni su i drugi oblici štednje i ulaganja kako bi zaposleni osigurali dodatne prihode u mirovini. Drugo je pitanje koliko većina zaposlenih uz sadašnje plaće i troškove života koji stalno rastu može odvojiti za dodatnu štednju za treću dob.

Treći stup - dobrovoljna mirovinska štednja

Dobrovoljna mirovinska štednja zasniva se na sustavu dobrovoljnih mirovinskih fondova i društava koja njima upravljaju. Dobrovoljni mirovinski fond zasebna je imovina u vlasništvu osiguranika, članova fonda, koji su uplatili doprinose u skladu sa svojim mogućnostima. Otvoreni fond u svoje članstvo prima sve osobe s prebivalištem u Hrvatskoj. Zatvoreni fondovi namijenjeni su određenim skupinama osiguranika, bilo da su zaposleni u pojedinom poduzeću koje postaje pokrovitelj takvog fonda ili su iste profesije ili slično. Četiri dobrovoljna mirovinska društva upravljaju sa šest otvorenih

dobrovoljnih mirovinskih fondova. Broj njihovih članova u proteklim je godinama povećan s 30 tisuća u 2004. g. na 119 tisuća u srpnju 2008. g. Imovina fondova povećana je s 96 na 746 milijuna kuna, što je značajan porast, ali je apsolutno skroman iznos. Ta imovina je, kao i u obveznim mirovinskim fondovima, ulagana tako da su obračunske jedinice od početnih vrijednosti 100 povećane i do 60%. Početkom 2008. g. te su vrijednosti korigirane, ali za sada se može smatrati da su gubici u okviru cikličnih kretanja.

Vrijednosti obračunskih jedinica

Stanje na datum	AZ BENEFIT	AZ PROFIT	CROATIA OSIGURANJE	ERSTE PLAVI EXPERT	ERSTE PLAVI PROTECT	RAIFFEISEN
31. 12. 2003.	100,5	102,2	100,4			112,4
31. 12. 2004.	110,6	112,4	106,8			121,9
31. 12. 2005.	117,6	124,8	112,8	110	105,1	130,7
31.12. 2007.	130,1	162,6	136,7	141,4	112,4	159,8
24.04.2008.	129,2	153,2	122,1	126,9	112,2	142,2
28.08.2008.	131	157,1	118,8	125,3	113,6	140

Koncem 2007. bilo je 12 zatvorenih dobrovoljnih mirovinskih fondova, s 12 tisuća članova i imovinom od 119 milijuna kuna. U srpnju 2008. g. članstvo u 14 fondova povećano je na 15 tisuća, a imovina na 132,6 milijuna kuna.

Po isteku ugovorenog roka dobrovoljne mirovinske štednje uštedeni se iznos prenosi u mirovinsko osiguravajuće društvo (MOD). Zasad u Hrvatskoj postoji samo jedno mirovinsko društvo i to je Raiffeisen mirovinsko osiguravajuće društvo d.o.o. To je društvo prema Zakonu o mirovinskim osiguravajućim društvima i isplati mirovine na temelju individualne kapitalizirane štednje osnovala Raiffeisenbank Austria d.d. Zagreb. Koncept dobrovoljne mirovinske štednje vidi se na sljedećem primjeru. Ženska osoba od 30 godina života uz godišnji ulog od 5.000 kuna tijekom 30 godina uplatila bi 150.000 kuna što bi, uz očekivani prinos od 5% i današnje državne poticaje, dalo kapitalizirani iznos od 420.302 kune, dakle skoro utrostručenje uplate. Taj se iznos nakon isteka ugovornog razdoblja prenosi u MOD i temelj je za obračun mirovine za korisnicu. Mirovina se izračunava

za svaku osobu pojedinačno, ovisno o spolu i godinama odlaska u mirovinu te bi kao doživotna pojedinačna starosna mirovina sa zajamčenim razdobljem isplate od 15 godina i 100% isplate u zajamčenom razdoblju iznosila 1.523 kune mjesečno. Muškarac u istim okolnostima može očekivati veću doživotnu mirovinu od ženske osobe, a to je 1.710 kuna prema 1.523 kune i to zbog statistički kraćega očekivanog trajanja života.

Druga mogućnost koja se pruža radnicima pri kraju radnog vijeka je otpremnina. Jednokratna uplata poslodavca kao otpremnina za dokup mirovine neoporeziva je, što je dobar prilog porezne politike ulaganjima za sigurniju treću dob. Isplate mirovine temeljem tih uplata oporezive su prema općim propisima o poreznoj olakšici za umirovljenike (sada: 3.200 kn mjesečno) i stopama poreza, sada 15%, i prirez. Jednokratna uplata pojedinca, fizičke osobe, potječe od već oporezivanih prihoda pa su isplate mirovine s tog temelja oslobođene poreza. Muška osoba u dobi od 60 godina temeljem bi jednokratne uplaćene svote od 150.000 kuna u MOD mogla očekivati doživotnu pojedinačnu starosnu mirovinu od 610 kuna mjesečno, a ženska osoba mogla bi očekivati mirovinu od 543 kune, zbog spomenutog duljeg statističkog trajanja života. Ti iznosi pokazuju da bi se isplatilo uložiti otpremninu za dobivanje iznosa koji je oko trećine prosječne mirovine i koji će se primati doživotno.

Mirovinska reforma trebala je omogućiti da drugi i treći stup mirovinskog sustava nadoknađuju smanjenje nekadašnje razine državnih mirovina. Sada se vidi da treba popraviti položaj novih umirovljenika i dodatno ojačati i 2. i 3. stup. Tome treba dodati i koncepciju četvrtog stupa, odnosno odlaganje odlaska u mirovinu i nastavak rada s djelomičnim radnim vremenom radnika u doba stjecanja prava na prijevremenu mirovinu. Uz plaću korisnik programa prima i određenu naknadu, ali nije u mirovini pa se time smanjuju izdaci za financiranje državnih mirovina. Hrvatski mirovinski sustav treba biti pravedniji i fleksibilniji, tako da omogući širi izbor kolektivnih i individualnih opcija.

Različiti koncepti brige za treću dob

U zemljama EU-a prvi stup državne mirovine i dalje čini pretežni dio dohoda umirovljenika, što je u tablici prikazano u postocima.

	Prihodi od rada	Državna mirovina	Zaposlenička mirovina	Privatna mirovina/OŽ
Njemačka	2,3	88,1	4,3	5,3
Švedska	2,4	76,6	15,1	5,9
Nizozemska	0,6	58,3	29,4	11,7
Španjolska	2,6	94,9	0,0	2,5
Italija	2,2	90,9	0,0	6,9
Francuska	1,3	75,4	19,8	3,5
Danska	2,2	72,6	17,4	7,8
Grčka	3,4	90,9	0,0	5,7

Uz iznimku Nizozemske, umirovljenici u promatranim zemljama barem tri četvrtine prihoda dobivaju iz državnih mirovina, dok je to kod nekih, koje su kasnije krenule u razvitak drugog i trećeg stupa, i preko 90%.

U tom pogledu Hrvatska prilično zaostaje i za ovom zadnjom skupinom, jer je reforma prvog stupa počela pred deset godina, a drugi i treći stup funkcioniraju tek nekoliko godina. Isplate iz drugog i trećeg stupa, računajući i malobrojne doživotne rente u osiguranjima života, zasad su tako malene da umirovljenici svoja primanja ostvaruju gotovo 100% iz državnih mirovina. Nekoliko primjera iz inozemstva ukazuje na velike razlike u položaju umirovljenika i visini državnih mirovina.

Čile je niz godina bio primjer za ogled, jer je 1981. g. privatiziran državni sustav mirovina i s načela međugeneracijske solidarnosti prešlo se na sustav kapitalizacije i privatnih računa. Od 1.1.1983. novi su posloprimci obvezno stupali u novi sustav, dok je dotadašnjima ostala mogućnost izbora između ranijeg i novog sustava. Imovina je na privatnim mirovinskim računima iznosila oko 100 mlrd \$ u 2007. g., što na 7,8 mil. članova čini 12.800 \$ po članu mirovinskog fonda. Isplate iz privatiziranog sustava su cca 2,2 mlrd. \$ za 622 tisuće primatelja, ili prosječno 3.537 \$ godišnje, ili 295 \$ mjesečno. Državni sustav koji funkcionira paralelno isplaćuje oko 1,5 mlrd. \$ na 813 tisuća korisnika ili 1.845 \$ prosječno godišnje, 154 \$ mjesečno.

U Sloveniji je broj umirovljenika porastao sa 482 tisuće u 2000. g. na 544 tisuće u 2007. g., za blizu 13%, broj osiguranika s 839 na 881 tisuću (2007.), za 5%, pa je odnos osiguranici/umirovljenici smanjen sa 1,74 na 1,6 (što znači da je i dalje puno povoljniji nego u Hrvatskoj). Koncem 2007. g. prosječna starosna mirovina iznosila je 550 €, invalidska 439 €, obiteljska 376 €, a prosječna mirovina bila je nešto preko 500 €, skoro dvostruko veća od one u Hrvatskoj. Plaće u Sloveniji veće su, a udio mirovina u neto plaćama neusporedivo je povoljniji. Iako taj udio postupno opada, on je 2000. g. iznosio 68,1%, da bi u 2007. g. još uvijek bio, za Hrvatsku nedostižnih, 61,8%. Država u 2007. g. za mirovine iz proračuna transferira oko 30% sredstava koja se isplaćuju.

U Njemačkoj je ranije zajamčena državna mirovina bila 70% neto plaće (oko 48% od bruto plaće), što je reformama nakon 1999. g. zamijenjeno drugačijim konceptom. Sustav se transformira u onaj definiranih uplata, ali se ipak jamči 46% bruto plaće. Standardna mirovina je 2006. g. bila blizu 1200 € u zapadnim, a nešto manje od 1000 € u istočnim pokrajinama. Posljednjom reformom iz 2007. g. povećava se dob umirovljenja na 67 godina, počevši od 2012. g. u idućih 18 godina.

Transfer rizika na pojedince

Građani Hrvatske posljednjih su dvadesetak godina izvrgnuti dramatičnim promjenama u svim sferama života. U oblasti socijalne sigurnosti te su promjene za mnoge sudbonosne. Sve je manji utjecaj države na socijalnu sigurnost i skrb za stanovništvo. Te promijenjene okolnosti nalažu da umjesto države teret brige za pokrivanje rizika starosti, bolesti, invalidnosti, nedovoljnih dohodaka... sve više preuzimaju pojedinci, svaki za sebe. Solidarnosti je sve manje, a jača tržišno okruženje sa svojim pravilima. Sada živimo sa sve više rizika i opasnosti koji su prije bili nepoznati ili znatno manji, ili ih je u većoj mjeri snosila država. Velik je propust svih vlasti što nisu posvetile dovoljno pažnje posljedicama do kojih su promjene u sustavu socijalne sigurnosti dovele i još će dovesti. Jesmo li mi kao građani Hrvatske pripremljeni i educirani za život u takvom okruženju punom rizika? Brinemo li se dovoljno o svojoj budućnosti o kojoj sve manje brine netko drugi? Jesu li svi građani u stanju

sami voditi brigu o sebi ili i dalje treba postojati određena razina solidarnosti i pomoći onima kojima to treba?

Tržišno gospodarstvo nudi svoja rješenja za spomenute rizike pa usporedno sa slabljenjem sustava državne brige i skrbi za treću dob jačaju i razvijaju se alternativni oblici u okviru sustava zaštite, štednje i ulaganja za starost: osiguranje života, bankovna štednja, stambena štednja, dobrovoljni mirovinski fondovi, investicijski fondovi, ulaganja u nekretnine i vrijednosne papire. Stupanj razvitka ovih oblika štednje i ulaganja u velikoj mjeri određuje buduću socijalnu sigurnost stanovništva. U Hrvatskoj sada ima dovoljno oblika i mogućnosti štednje i ulaganja za bolju socijalnu sigurnost i ostvarivanje dodatnih prihoda u mirovini pa je ovdje učinjen pokušaj kategorizacije i procjene značaja pojedinih instrumenata. Razni oblici štednje i ulaganja izdvojeni su u tri skupine, prema namjeni i značaju za socijalnu sigurnost građana Hrvatske i prikazani u brojkama za posljednjih nekoliko godina.

Osiguranje života, obvezni mirovinski fondovi i dobrovoljni mirovinski fondovi svrstani su u skupinu ZAŠTITA, bankarska i stambena štednja u skupinu ŠTEDNJA, a otvoreni investicijski fondovi i dionice u skupinu ULAGANJA. Sva ta sredstva akumulirane su uštede, odnosno ulaganja, ali samo skupina ZAŠTITA ima isključivu ili pretežnu namjenu štednju za stvaranje dodatnih prihoda za treću dob. Naravno, moguće je da se dio sredstava iz skupina ŠTEDNJA i ULAGANJA kasnije odvoji za dugoročnu štednju za treću dob.

Zaštita, štednja, ulaganja u mil. kuna

		2001.	2005.	2006.	2007.	Indeks 2005/ 2001	Indeks 2006/ 2005	Indeks 2007/ 2005	Indeks 2007/ 2001
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Tehničke pričuve OŽ	2.076	5.649	6.820	8.233	272	121	146	397
2	Obvezni MF - 2. stup	0	11.714	15.919	21.002		136	179	
3	Dobrovoljni MF - 3. stup	0	206	457	812		222	394	
4	ZAŠTITA (1+2+3)	2.076	17.569	23.196	30.047	846	132	171	1447
5	Bankarska štednja stanovništva minus krediti	37.537	21.179	17.318	11.899	56	82	56	32
6	Stambena štednja	1.254	5.844	6.152	6.390	466	105	109	510
7	ŠTEDNJA (5+6)	38.791	27.023	23.470	18.289	70	87	68	47
8	Otvoreni investicijski fondovi	2.517	5.704	10.610	16.800	412	186	295	667
9	Dionice		20.308	28.313	56.482		139	278	
10	ULAGANJA (8+9)	2.517	26.012	38.923	73.282	412	150	282	
	SVEUKUPNO (3+6+8)	43.384	70.604	85.589	121.618	163	121	172	280

Tablica pokazuje da su tehničke pričuve osiguranja života povećane s 2 na 5,6 milijardi u 2005., na 6,8 milijardi kuna u 2006. godini i na 8,2 milijarde u 2007. godini, za skoro četiri puta u šest godina. U 2001. godini nije bilo sredstava obveznih mirovinskih fondova, u 2005. dostigla su 11,7 milijardi, u 2006. g. 15,9 milijardi, a u 2007. g. 21 milijardu kuna. Sredstva u dobrovoljnim mirovinskim fondovima iznosila su 206 milijuna u 2005., 457 milijuna kuna u 2006. godini, a 812 milijuna u 2007. g. pa su također učetrostručena, ali u tri godine. Ova tri oblika ulaganja promatrana zajedno, kao sredstva zaštite, povećana su do 2007. g. za 1347%.

Međutim, sredstva štednje u bankama promatrana kao saldo depozita stanovništva i kredita stanovništvu u ovom su razdoblju značajno opala. To se dogodilo zbog izuzetno velikog porasta kredita stanovništvu, iako su i depoziti u tom razdoblju rasli. Tako je taj saldo s 37,5 milijardi kuna opadao na 21,2 milijarde u 2005., zatim na 17,3 milijarde u 2006. godini i na samo 11,9 milijardi kuna u 2007. g. U međuvremenu je znatno povećana stambena štednja, s 1,2 na 5,8 milijardi u 2005., 6,2 milijarde u 2006. g. i 6,4 milijarde kuna u 2007. g., ali su sveukupna sredstva štednje smanjena na manje od polovine.

Veliki *boom* doživjela su ulaganja u investicijske fondove, u koje uz stanovništvo ulažu i pravne osobe. Korištena je procjena da je 55% ulaganja u OIF vlasništvo domaćih fizičkih osoba. Ova ulaganja porasla su s 2,5 na 5,7 milijardi u 2005., na 10,6 milijardi kuna u 2006. g. i na 16,8 milijardi kuna u 2007. g., za skoro šest puta. Ulaganja građana neposredno u dionice (obveznice, zapise i ostale vrijednosne papire) povećana su sličnom dinamikom. Iznos od 20,3 milijardi kuna u 2005. g. povećan je na 28,3 milijarde u 2006. i na 56,5 milijardi kuna u 2007. g., skoro trostruko u tri godine.

Sveukupna su promatrana sredstva između 2001. i 2005. porasla za 63%, uglavnom zbog formiranja obveznih mirovinskih fondova.

U sljedeće dvije godine nastavljen je dinamičan rast cjelokupne financijske imovine, usprkos trajnom padu bankarske štednje, zbog povećanja ulaganja u investicijske fondove i dionice. Koncem 2007. godine ta je imovina dostigla 121,6 milijardi kuna, odnosno približno 27.400 kuna po glavi stanovnika. Međutim, u tekućoj godini stanje se bitno promijenilo te je financijska imovina opala na 106 milijardi kuna, za 13%. Stoga ovo razmatranje položaja građana Hrvatske i njihove socijalne sigurnosti, posebno u svjetlu nedavnih potresa na financijskim tržištima (koji prerastaju u dugotrajnu stagnaciju, ako ne i u krizu) traži procjenu kvalitete te imovine, posebno s aspekta rizičnosti i ročnosti. Ovdje je učinjena procjena financijske imovine građana Hrvatske koncem 2007. i sredinom 2008. godine prema stupnju rizičnosti.

Struktura financijske imovine prema stupnju rizičnosti:			
		31.12.2007.	30.06.2008.
Visokorizična:	dionice,	56,5 mlrd.	44,2 mlrd.
	dionički investicijski fondovi,	8,3 mlrd.	4,3 mlrd.
	ukupno	64,8 mlrd.	48,5 mlrd.
Srednje rizična :	mješoviti investicijski fondovi,	5,7 mlrd.	3 mlrd.
	obvezni mirovinski fondovi	21,0 mlrd.	22 mlrd.
	dobrovoljni mirovinski fondovi	812 mil.	854 mil.
	ukupno	27,5 mlrd.	25,9 mlrd.
Niskorizična :	obveznički i novčani invest. fondovi	2,8 mlrd.	3,1 mlrd.
	osiguranje života (matem. pričuva)	8,2 mlrd.	8,7 mlrd.
	bankovna štednja	11,9 mlrd.	13,5 mlrd.
	stambena štednja	6,4 mlrd.	6,2 mlrd.
	ukupno	29,3 mlrd.	31,5 mlrd.
SVEUKUPNO 31.12.2007.		121,6 mlrd. kuna, po stanovniku 27.400 kuna	
30.06.2008.		105,9 mlrd. kuna, po stanovniku 23.870 kuna	

Najveći dio financijske imovine, 64,8 milijardi, činila je koncem 2007. godine visokorizična imovina – dionice i dionički IF. Rizičnost te kategorije imovine pokazala se početkom 2008. g. kad je vrijednost te imovine dramatično smanjena, u prva tri mjeseca za oko 30%. U tom je razdoblju imovina dioničkih IF smanjena za oko 50%. Takvo stanje proteglo se do sredine ove godine, pa i dulje. Koncem lipnja 2008. g. vrijednost te imovine iznosila je samo 48,5 milijardi kuna, za 25 posto manje nego koncem 2007. godine.

Srednjorizična su imovina (27,5 milijardi kuna) mješoviti investicijski fondovi koji su koncem 2007. g. iznosili 5,7 mlrd. kuna te obvezni i dobrovoljni mirovinski fondovi, čija je imovina bila blizu 22 mlrd. kuna. Vrijednost te imovine opala je u promatranih šest mjeseci za 6% i iznosila je 25,9 milijardi kuna, zbog pada vrijednosti mješovitih investicijskih fondova. Obvezni i dobrovoljni mirovinski fondovi nešto su porasli, ali su vrijednosti njihovih obračunskih jedinica manje u 2008. nego koncem 2007. godine.

Niskorizična imovina iznosila je koncem 2007. g. 29,3 mlrd. kuna, u čemu matematička pričuva osiguranja života ima stabilan porast, a obveznički i gotovinski investicijski fondovi, kao i sredstva štednje, u bankama su kao sigurniji oblici ulaganja lagano porasli u jeku kriza na tržištu kapitala. Nešto je opala samo stambena štednja. Sveukupno je niskorizična imovina porasla u 2008. g. za 7,5% na 31,5 milijardi kuna.

Oba pregleda ukazuju na nekoliko zaključaka:

- visokorizična imovina se u kriznom razdoblju dramatično smanjila i ne može biti nikakav čimbenik socijalne sigurnosti
- mješoviti investicijski fondovi nestabilan su element srednjorizične imovine, a najveći dio sredstava zaštite – obvezni i dobrovoljni mirovinski fondovi- također su izloženi udarima na financijskim tržištima, iako manje od investicijskih fondova ili dionica
- matematička pričuva osiguranja života stabilan je dio sredstava zaštite, ali ta sredstva nisu u cjelini namijenjena skrbi za treću dob, jer mogu otići u tekuću potrošnju

- bankovna štednja u nesigurnim vremenima ponovno raste, ali nema jamstva da će, i koliki dio, biti korišten za poboljšanje brige za starost
- cjelokupna financijska imovina na udaru je inflacije i ukoliko rast cijena bude veći od prinosa na uložena sredstva svaka štednja je uzaludna.

Financijska imovina građana Hrvatske nije zanemariva, ali je skoro polovica svih sredstava visokorizična i kratkoročna imovina. Ostatak sredstava je srednje i niskorizična imovina te većim dijelom srednje i dugoročna. Kad bi taj cijeli iznos bio namijenjen za dugoročna ulaganja za treću dob to bi bilo oko 15.200 kuna po glavi stanovnika. Za pristojan iznos dopunskih prihoda treba uštedjeti puno veću svotu. Spominjani primjer procijenjenog iznosa uštede u dobrovoljnom mirovinskom fondu od 420 tisuća kuna znači da bi za 1,6 milijuna sadašnjih osiguranika, budućih umirovljenika, samo za skromnu treću mirovinu od oko 1500, odnosno 1700 kuna, u dobrovoljnim mirovinskim fondovima trebalo akumulirati oko 670 milijardi kuna, naravno u određenoj vremenskoj dinamici. Još veće iznose trebali bi akumulirati obvezni mirovinski fondovi za mirovine iz drugog stupa. Očigledno je da su iznosi sadašnje financijske imovine građana Hrvatske vrlo skromni u odnosu na potrebne. Pritom se postavlja pitanje u kojoj mjeri je i ta imovina posuđena od budućnosti, jer cijela Hrvatska troši više dohotka od raspoloživog.

U većini starih članica Europske unije naglašeno je načelo solidarnosti pa današnji umirovljenici dobivaju pristojne državne mirovine, a na to mogu računati i današnji radnici, budućí umirovljenici. Usto se dalje razvijaju drugi i treći stup sustava u kojima se akumuliraju velika sredstva. Komercijalni osiguravatelji u zemljama članicama CEA (Europskog komiteta osiguranja) upravljaju s imovinom od 7.000 milijardi €, od čega su najveći dio pričuve osiguranja života. Približno sličnom imovinom raspolažu domaćinstva u EU-u, u investicijskim fondovima i bankama. I pored tolikih akumuliranih pričuva, vlasti u EU-u stalno preispituju sustave socijalne sigurnosti i zabrinute su za njihovu trajnu održivost.

Za razliku od toga, u sustavu socijalne sigurnosti u Hrvatskoj ostalo je premalo solidarnosti. Položaj velikog broja građana zabrinjavajući je, a to znači da Vlada treba posvetiti puno više pažnje dugoročnoj politici poboljšanja socijalne sigurnosti. Rješenja treba tražiti na

nekoliko područja, što će zahtijevati značajna materijalna sredstva i mjere ekonomske politike. Temeljne mjere ove politike trebaju biti:

- kroćenje inflacije, jer u protivnom nestaje svaki motiv za štednju i ulaganja
- ubrzanje ekonomskog rasta da bi se povećali dohodi stanovništva bez čega neće biti mogućnosti povećane štednje za treću dob
- provođenje istraživanja socijalnog položaja stanovništva Hrvatske
- uvođenje sustavne edukacije građana Hrvatske o potrebi dodatne štednje i ulaganja za treću dob
- revizija provedene mirovinske reforme jačanjem solidarnosti s najsiromašnijima i poboljšanje položaja novih umirovljenika
- poticanje dobrovoljne mirovinske štednje dodatnim mjerama, i to priznavanjem uplate u dobrovoljne mirovinske fondove do određenog iznosa (npr. 5.000 kuna godišnje) u troškove poslovanja, što bi potaknulo poslodavce da više uplaćuju za svoje radnike u DMF i tretiranjem na isti način i uplata u dugoročna osiguranja života s rentnim isplatama.

Priznavanjem uplata u dobrovoljne mirovinske fondove u troškove poslovanja, u mirovinski sustav zapravo bi se uvela kategorija zaposleničkih (strukovnih) mirovina (*occupational pensions*), odnosno drugi stup kako ga poznaju zemlje Europske unije. Za takve uplate ne bi trebalo odvajati državna proračunska sredstva za poticaje, a ni posebne porezne olakšice. Istovremeno bi postojala mogućnost da se dio isplata plaća koji danas ide na ruke, bez plaćanja doprinosa i poreza, usmjeri u legalne tokove, u mirovinsku štednju. Dugoročna mirovinska (rentna) životna osiguranja popunila bi strukturu trećeg stupa zaštite za treću dob, što je također kompatibilno sa zemljama EU-a. Time bi se na kraći rok nešto popravila, a na dulji rok i ozbiljnije poboljšala socijalna sigurnost građana Hrvatske.

Summary

The social situation status a great number of citizens of Croatia is rather insecure. The financial assets of the residents of Croatia at

the end of 2007 has been estimated to Kn 122 bn, but has by mid 2008 been reduced to Kn 106 bn. Approximately a half of these assets are high-risk and short term assets, which are inappropriate for social security. In order to improve the social security of citizens many measures should be taken: from slowing down inflation and accelerating economic growth to practical measures such as recognizing payments into the voluntary pension funds as business expenses.

Key words: social security, financial assets, inflation.

Literatura:

Santini, G. (2007): *Iluzija i stvarnost hrvatskog gospodarstva*, Rifin, Zagreb

Miletić, V. (2006): *Vodič za razumijevanje mirovinskih fondova*, Rifin, Zagreb